



Kadınların Tamamlayıcı Alternatif Tedaviye Yönelik Tutumlarının Covid-19 Korkusuyla İlişkisi

The Relationship Between Women's Attitudes Towards Complementary Alternative Therapy and Fear of Covid-19

Hacer ÜNVER¹, Kevser IŞIK², Zeynep ÜNVER³

¹Inönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Malatya
• hacer.unver@inonu.edu.tr • ORCID > 0000-0002-5406-4566

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı,
Hemşirelik Bölümü, Kahramanmaraş
• kevser_isik@hotmail.com • ORCID > 0000-0001-9081-7660

³Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şehirli Hemşirelik Yüksekokulu, Sivas
• zeynepunver506@gmail.com • ORCID > 0000-0002-0056-0791

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma / Research

Geliş Tarihi / Received: 29 Kasım / November 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 14 Mart / March 2021

Yıl / Year: 2022 | Cilt - Volume: 7 | Sayı - Issue: 1 | Sayfa / Pages: 183-192

Atıf/Cite as: Ünver, H., Işık, K. ve Ünver, Z. "Kadınların Tamamlayıcı Alternatif Tedaviye Yönelik Tutumlarının Covid-19 Korkusuyla İlişkisi - The Relationship Between Women's Attitudes Towards Complementary Alternative Therapy and Fear of Covid-19" Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi - Journal of Samsun Health Sciences 7(1), April 2022: 183-192.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Zeynep ÜNVER

KADINLARIN TAMAMLAYICI ALTERNATİF TEDAVİYE YÖNELİK TUTUMLARININ COVID-19 KORKUSUYLA İLİŞKİSİ

ÖZ:

Amaç: Bu araştırma kadınların tamamlayıcı alternatif tedaviye yönelik tutumlarının COVID-19 korkusuyla ilişkisini belirlemek amacıyla yapıldı.

Yöntem: Tanımlayıcı kesitsel tipte yapılan araştırma 572 kadın ile yapıldı. Veri toplamada kişisel bilgi formu, COVID-19 Korkusu Ölçeği, Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği kullanıldı.

Bulgular: Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalamasının 24.84 ± 7.72 olduğu, %70.6'sının tamamlayıcı alternatif tedavi (TAT) hakkında bilgisinin olduğu, %59.3'ünün bu tedaviyi kısmen güvenli bulduğu, %63.8'inin tamamlayıcı alternatif tedaviyi kullanmadığı, bu tedavi yöntemini kullananların %59.4'ünün bitki çayları içtiği, %41.8'inin vücut direncini arttırmak için TAT kullandığı belirlendi. COVID-19 korku ve tamamlayıcı alternatif tedaviye karşı tutum puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu, COVID-19 korkusu ile tamamlayıcı alternatif tedavi tutumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptandı.

Sonuç ve Önerileri: Araştırmada eğitim düzeyi, medeni durum, kronik hastalık, COVID-19 geçirme, tamamlayıcı alternatif tedaviyi güvenli bulma gibi değişkenlerin alternatif tedaviyi kullanımını etkilediği belirlendi. Salgın hastalık durumlarında tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemlerinin kullanımına dikkat edilmesi ve sağlık profesyonellerinden bilgi alınması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın; COVID-19 korkusu; Tamamlayıcı ve alternatif tedavi; Tutum.



THE RELATIONSHIP BETWEEN WOMEN'S ATTITUDES TOWARDS COMPLEMENTARY ALTERNATIVE THERAPY AND FEAR OF COVID-19

ABSTRACT:

Aim: This research was conducted to determine the relationship between women's attitudes towards complementary alternative therapy and fear of COVID-19.

Method: The population of this descriptive cross-sectional study consisted of 572 women. Personal information form, COVID-19 Fear Scale, Holistic Complementary and Attitude towards Alternative Medicine Scale were used as data colle-

ction tools.

Results: The average age of the women participating in the study was 24.84 ± 7.72 , 70.6% had information about complementary alternative therapy (CAT), 59.3% found this treatment partially safe, 63.8% did not use complementary alternative therapy, and 59.4% of those using this treatment method. It was determined that reputation drank herbal teas and 41.8% used CAT to increase body resistance.

Conclusion and Suggestions: It was determined that the mean scores of COVID-19 fear and attitude towards complementary alternative treatment were moderate, and there was a negative significant relationship between fear of COVID-19 and complementary alternative treatment attitude. In the study, it was determined that variables such as education level, marital status, chronic illness, having COVID-19, and finding complementary alternative treatment safe affected the use of alternative treatment. It is recommended to pay attention to the use of complementary alternative treatment methods in epidemic diseases and to obtain information from health professionals.

Keywords: *Attitude; Woman; Fear of Covid-19; Complementary and alternative therapy.*



GİRİŞ

2019 yılında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), 2020 Mayıs sonu itibarıyla tüm dünyaya yayılmış olup hala yayılım devam etmektedir (Huang et al., 2020). Artan mortalite ve morbiditeyle birlikte, salgının yayılmasını önlemek için ülkelerde alınan çeşitli önlemler, bireylerde panik ve stresin artmasına neden olmaktadır (Bakıoğlu et al., 2020). Ayrıca yapılan çalışmalarda pandeminin kişilerde görülen çaresizlik duygusunu, hastalık ve ölüm korkusunu tetikleyebileceği, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik sorunlara yol açabileceği belirtilmiştir (Bakıoğlu et al., 2020; Taylor et al., 2020; Steirgberg et al., 2016; Harper et al., 2020; Akbaş & Dursun, 2020).

Korku genellikle algılanan bir tehdit karşısında ortaya çıkan bir duygudur. Bu duygunun pandemi yaşayan insanların büyük çoğunluğunda olabileceği bildirilmektedir (Ahorsu et al., 2020). Pandemiler, özellikle yüksek riskli popülasyonlarda negatif etkiler yaratmaktadır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi tarafından yayımlanan raporda COVID-19 salgınında, kadınlarda psikolojik etkilenmenin erkeklerden daha yüksek olduğu gösterilmiştir (UN, 2020). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü'nde COVID-19 pandemisi nedeniyle kadın sağlığının erkeklere göre daha olumsuz etkilendiğini bildirmektedir (WHO, 2019). Bu veriler pandemilerin, özel-

likle yüksek riskli popülasyonlarda negatif etkileri olabileceği gerçeğini akıllara getirmekte ve kadınların da bu yüksek riskli popülasyonlardan biri olarak kabul edilebileceğini göstermektedir (Evcili & Demirel, 2020). Pandemi nedeniyle yaşanan korku kadınları da olumsuz olarak etkilemektedir. Bu nedenle, COVID-19 korkusunun kadınlarda sağlıklarını koruma yönünde pozitif davranışları sağlama potansiyeline de sahip olabileceğini düşündürmektedir. Günümüzde kullanılan Tamamlayıcı Alternatif Tedavi yöntemleri (TAT) binlerce yıldan beri hayatımıza girmiş durumdadır (Moore et al., 2017). Geçmişte TAT kullanımı sadece akut ya da kronik hastalığın tedavisi için mevcutken günümüzde toplumdaki bireylerin çoğu gerek hastalıkların oluşmasını önlemek için gerek mevcut tıbbi tedaviyi desteklemek için tamamlayıcı sağlık yaklaşımları yöntemlerine başvurmaktadır (Sönmez et al., 2018). Yaşadığımız pandemiden dolayı artan sağlığı koruma algısının insanları TAT' a daha fazla yöneltebileceğini düşündürmektedir. Aynı zamanda COVID-19 tedavisinde kullanılan ilaçların güvenliği ile ilgili şüphelerin de kadınları daha fazla alternatif uygulamalara yöneltebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte kadınların yaşamlarının çeşitli dönemlerinde yaşadıkları zorluklarda TAT'a yöneldikleri bilinmektedir (Moore et al., 2017; Adams et al., 2009; Cengiz & Isik, 2020; Kim et al., 2015). Bazı kadınlar menapozal semptomların iyileştirilmesi için (Moore et al., 2017), bazıları gebelikte yaşadıkları sağlık problemlerini hafifletmek için (Adams et al., 2009; Hall et al., 2016), bazıları kronik hastalıkların semptomlarını hafifletmek için (Isik et al., 2020), bazıları ise karşılaştıkları kanser gibi hastalıklarla baş edebilmek için (Chui et al., 2018) TAT'a başvurmuştur. Bu nedenle araştırma pandemi döneminde COVID-19 pozitif tanı alan ve almayan kadınlarda TAT'a başvurma düzeylerinin belirlenmesinin önemli olacağı ve bu durumun COVID-19 korkusuyla ilişkisinin incelenmesinin literatüre büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı kesitsel tipte yapılan araştırmanın evrenini Türkiye'nin doğusunda yer alan bir ilin merkezinde ikamet eden tüm 18 yaş ve üzeri kadınlar, örneklemini ise 572 kadın oluşturdu. Veriler pandemi nedeniyle Google form uygulaması kullanılarak hazırlanan anket ile toplandı. Veri toplamada kişisel bilgi formu, COVID-19 Korkusu Ölçeği, Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği kullanıldı.

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların bazı bireysel özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından literatür bilgileri doğrultusunda oluşturuldu (Isik et al., 2020). Bu form, araştırmaya dahil edilen kadınların tanıtıcı özellikleri (yaş, medeni durum, eğitim düzeyi vb.) ile tamamlayıcı alternatif tedavilere yönelik bilgilerini içeren on sorudan oluşmaktadır (Johnson et al., 2019; Hachul et al., 2014).

Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği

Ahorsu ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilmiş FCV-19S'nin, Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Bakıoğlu ve arkadaşları (2020) tarafından yapılmıştır (Bakıoğlu et al., 2020; Ahorsu et al., 2020). Ölçek toplam 7 sorudan oluşan 5'li Likert tir. Ölçekten 7-35 arası puan alınmaktadır. Puan yükseldikçe koronavirüse karşı korku artmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha .82 bulunmuştur. Bu araştırmada Cronbach Alpha .86 belirlenmiştir.

Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği (BTATÖ)

Ölçek, Hyland ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe geçerlilik güvenilirliği Erci (2007) tarafından yapılmıştır (Hyland et al., 2003; Erci, 2007). 11 maddeden oluşan ölçekten alınabilecek puan 11 ile 66 arasındadır. Puan azaldıkça pozitif tutum artmaktadır (Erci, 2007). Ölçeğin Cronbach Alpha .72 olup, bu araştırmada Cronbach Alpha .77 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler Aralık 2020 – Ocak 2021 tarihleri arasında toplandı. Veri toplama araçları Google formlar üzerinden hazırlanarak kadınlara online ortamdan ulaştırıldı ve katılımcılar tarafından doldurulması istendi. Veri toplaması aşamasında katılımcılara herhangi bir zaman kısıtlaması getirilmeyip her bir katılımcı için anketin doldurulması yaklaşık 3-5 dakika sürdü.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin SPSS (Statistical Package for Social Science) 23.0 programında analiz yapıldı. Verilerin değerlendirilmesindetanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, min.-max.) ve korelasyon analizi kullanıldı.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan etik onay (Karar No: 2020/1398)veSağlık Bakanlığı'ndan araştırma için izin alındı (Bakanlık İzin No: 2020-12-10T20_17_16). Ayrıca Google formda anket sorularından önce katılımcı haklarının korunması amacı ile katılımcılara gerekli bilgiler verildi ve onamları alındıktan sonra anket sorularına geçmeleri sağlandı. Araştırma, Helsinki Bildirgesi Prensiplerine uygun olarak yapıldı.

BULGULAR

Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalamasının 24.84 ± 7.72 , %77.8'inin üniversite ve üzeri mezunu olduğu, %71.9'unun bekar, %90.6'sının kronik bir hastalığının olmadığı, %70.6'sının tamamlayıcı alternatif tedavi (TAT) hakkında bilgisinin olduğu, %59.3'ünün bu tedaviyi kısmen güvenli bulduğu, %83.0'ının COVID-19 geçirmediği, %63.8'inin tamamlayıcı alternatif tedaviyi kullanmadığı, bu tedavi yöntemini kullananların %59.4'ünün bitki çayları içtiği, %41.8'inin vücut direncini arttırmak için TAT kullandığı belirlendi (Tablo 1).

Tablo 1. Kadınların sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı

Özellik	S	%
Eğitim düzeyi		
İlköğretim	42	7.3
Lise	85	14.9
Üniversite ve üzeri	445	77.8
Medeni Durum		
Evli	161	28.1
Bekar	411	71.9
Kronik Hastalık		
Var	54	9.4
Yok	518	90.6
Tamamlayıcı alternatif tedavi hakkında bilginiz var mı?		
Evet	404	70.6
Hayır	168	29.4
Tamamlayıcı alternatif tedaviyi güvenli buluyor musunuz?		
Evet	182	31.8
Hayır	51	8.9
Kısmen	339	59.3
COVID-19 geçirdiniz mi?		
Evet	97	17.0
Hayır	475	83.0
Hiç tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemi kullandınız mı?		
Evet	207	36.2
Hayır	365	63.8
Tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemi tercihleri		
Bitki çayları	123	59.4
Vitamin mineral takviyesi	71	34.2
Diğer (akupunktur, sülük, hacamat)	13	6.4
* Tamamlayıcı alternatif tedavi kullanma amacı		
Vücut direncini arttırmak için	187	41.8
COVID-19'a yakalanmamak için	154	34.5
Çabuk iyileşebilmek için	106	23.7
Yaş $X \pm SS$: 24.84 ± 7.72		

*Katılımcılar birden fazla şık işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan kadınların tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemi kullanma durumu ile eğitim düzeyi, medeni durum, kronik hastalık, COVID-19 geçirme, TAT tedavisini güvenli bulma arasında istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Bazı sosyo-demografik özelliklerle tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımının karşılaştırılması

Özellik	Tamamlayıcı ve alternatif tedavi yöntemi kullanma			X ²	p
	Evet	Hayır			
Eğitim düzeyi					
İlköğretim	13	29			
Lise	15	70	16.292		.000
Üniversite ve üzeri	179	85			
Medeni durum					
Evli	72	89	7.063		.008
Bekar	135	276			
Kronik Hastalık					
Var	29	25	7.921		.005
Yok	178	340			
COVID-19 geçirdiniz mi?					
Evet	54	43			
Hayır	153	322	19.197		.000
Tamamlayıcı alternatif tedaviyi güvenli buluyor musunuz?					
Evet	90	92			
Hayır	2	49	37.609		.000
Kısmen	115	224			

Tamamlayıcı ve alternatif tıba karşı tutum ölçeği puanı azaldıkça alternatif tedaviye yönelik tutum arttığından dolayı COVID-19 korkusu ile aralarında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Katılımcıların COVID-19 korku ölçeği düzeyinin orta olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Kadınlarda tamamlayıcı ve alternatif tedaviye yönelik tutum ile Covid-19 korkusu ortalama skorları arasındaki ilişki

	Min.	Max.	X±SS
Tamamlayıcı ve Alternatif Tıba Karşı Tutum Ölçeği	11	53	28.93±7.67
COVID-19 Korkusu Ölçeği	7	35	19.28±7.33
	r= .100*		p= .017

*p<.05

TARTIŞMA

Kadınların tamamlayıcı alternatif tedaviye yönelik tutumlarının COVID korkusuyla ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonuçları ilgili literatür ile tartışılmış ve sonuçlar bu bölümde aktarılmıştır.

Alternatif tedavi yöntemini kullanan kadınların yarıdan fazlasının (%59.4) bitki çayları tükettiği ve bu tedaviyi vücut dirençlerini arttırmak için kullandıkları belirlendi. Yapılan çalışmalarda çoğunlukla alternatif tedavi olarak bitkisel ürünler kullanıldığı belirlenmiştir (Isik et al., 2020; Sönmez et al., 2018). Işık ve Can tarafından yapılan çalışmada COVID-19'dan korunmak amacıyla katılımcıların %87,4 'ünün bitki çayı tükettikleri saptanmıştır (Işık & Rana, 2021). Kaplan tarafından yapılan çalışmada salgın sürecinde en fazla kullanılan tamamlayıcı uygulamaların

şifalı bitkiler (zencefil, zerdeçal, limon, soğan) olduğu sonucuna varılmıştır (Kaplan, 2020). Araştırmada eğitim düzeyi, medeni durum, kronik hastalığının bulunması, COVID-19 geçirme ve tamamlayıcı alternatif tedaviyi güvenli bulma gibi değişkenler ile tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemi kullanma arasında istatistiksel olarak önemli fark bulunmuştur ($p < .05$). Ahmed ve ark. tarafından yapılan çalışmada kadınların, genç yaşta olanların, evli olanların, COVID-19 yakalanma korkusu ile bitkisel ürün kullanımında ilişkili faktörler olduğu saptanmıştır (Ahmed et al., 2020).

COVID-19 korkusu ile tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı tutum ölçeği arasında pozitif ilişki belirlenmiştir ($p < .05$). Ancak TAT ölçeğinin puanı düştükçe TAT'a karşı pozitif tutum arttığından, iki ölçek arasında negatif bir ilişki olduğu söylenebilir. Tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımı arttıkça COVID-19'a yakalanma korkusu azalmaktadır. Alternatif tedavi kullanan bireylerin bu tedavinin kendilerini korona virüse karşı koruduklarına inanmalarından dolayı COVID-19 korkularının azalmış olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan grubun genç yaşta olması ve çoğunluğun COVID-19 geçirmemesinden kaynaklı olarak bu ilişkinin negatif olduğu düşünülmektedir. Hindistan'daki bir gazetede yer alan haberde, yoganın koronavirüs korkusunun üstesinden gelmede etkili olduğunu bildirilmiştir (Konakçı et al., 2020). Yapılan bir çalışmada araştırma bulgumuzun aksine, COVID-19 korkusu olan bireylerin daha fazla bitkisel ürünler kullandıkları belirlenmiştir (Ahmed et al., 2020).

SONUÇ

Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğunun üniversite ve üzeri mezunu oldukları, alternatif tedavi hakkında bilgilerinin olduğu, kısmen bu tedavi yöntemini güvenli buldukları, COVID-19'a yakalanma korkularının ve alternatif tedaviye yönelik tutumlarının orta düzeyde olduğu belirlendi. Ayrıca çalışmaya katılan kadınların alternatif tedavi olarak çoğunlukla bitki çayları tükettikleri ve vücut dirençlerini arttırmak için bu tedavi yöntemine başvurdukları saptandı. COVID-19 korkusu ile alternatif tedaviye karşı tutum arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulundu. Bu bilgiler ışığında tüm dünyada kullanılan ve hastalıklardan gerek korunma gerekse semptomları hafifletme açısından büyük öneme sahip olan tamamlayıcı ve alternatif tedaviler hakkında daha büyük örneklem gruplarıyla çalışılması ve kullanılan ürünlerin daha detaylı olarak araştırılması önerilmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları:

Araştırma verileri online olarak toplandığından internet erişimi olan katılımcıların örnekleme oluşturması araştırmanın sınırlılığıdır.

Finansal Kaynak:

Bu çalışma sırasında, herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması:

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığı beyan edilmiştir.

Yazar Katkıları:

Bu çalışma yer alan tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Adams, J., Lui, C. W., Sibbritt, D., Broom, A., Wardle, J., Homer, C., & Beck, S. (2009). Women's use of complementary and alternative medicine during pregnancy: a critical review of the literature. *Birth*, 36(3), 237-245.
- Ahmed, I., Hasan, M., Akter, R., Sarkar, B. K., Rahman, M., Sarker, M. S., & Samad, M. A. (2020). Behavioral preventive measures and the use of medicines and herbal products among the public in response to COVID-19 in Bangladesh: A cross-sectional study. *PloS one*, 15(12), e0243706.
- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020). The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *International Journal Of Mental Health And Addiction*, 1-9.
- Akbaş, Ö. Z., & Dursun, C. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94.
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O., & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-14.
- Cengiz Z, Isik K. In Health Sciences Multidisciplinary Researches 3. In: Dinc A, editor. Palyatif Bakımda Tamamlayıcı ve Bütünleştirici Terapiler.Türkiye; 2020. p. 233-48.
- Chui, P. L., Abdullah, K. L., Wong, L. P., & Taib, N. A. (2018). Complementary and alternative medicine use and symptom burden in women undergoing chemotherapy for breast cancer in Malaysia. *Cancer nursing*, 41(3), 189-199.
- Erci, B. (2007). Attitudes towards holistic complementary and alternative medicine: a sample of healthy people in Turkey. *Journal of Clinical Nursing*, 16(4), 761-768.
- Evcili, F., & Demirel, G. (2020). COVID-19 Pandemisi'nin Kadın Sağlığına Etkileri ve Öneriler Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Fen ve Sağlık Dergisi*, 1(2), 1-2.
- Hachul, H., Monson, C., Kozasa, E. H., Oliveira, D. S., Goto, V., Afonso, R., ... & Tufik, S. (2014). Complementary and alternative therapies for treatment of insomnia in women in postmenopause. *Climacteric*, 17(6), 645-653.
- Hall, H., Cramer, H., Sundberg, T., Ward, L., Adams, J., Moore, C., ... & Lauche, R. (2016). The effectiveness of complementary manual therapies for pregnancy-related back and pelvic pain: A systematic review with meta-analysis. *Medicine*, 95(38).
- Harper, C. A., Satchell, L. P., Fido, D., & Latzman, R. D. (2020). Functional fear predicts public health compliance in the COVID-19 pandemic. *International Journal Of Mental Health And Addiction*, 1-14.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., ... & Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The lancet*, 395(10223), 497-506.
- Hyland, M. E., Lewith, G. T., & Westoby, C. (2003). Developing a measure of attitudes: the holistic complementary and alternative medicine questionnaire. *Complementary Therapies In Medicine*, 11(1), 33-38.
- Isik, K., Ünver, H., & Yildirim, H. (2020). The relationship between the attitudes of individuals towards traditional and complementary alternative treatment and their health perceptions. *Journal of Public Health*, 28(6), 745-750.
- İşık, M. T., & Rana, C. A. N. (2021). Bir Grup Hemşirelik Öğrencisinin COVID-19 Riskine Yönelik Koruyucu, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 11(1), 94-103.
- Johnson, A., Roberts, L., & Elkins, G. (2019). Complementary and alternative medicine for menopause. *Journal Of Evidence-Based Integrative Medicine*, 24, 2515690X19829380.
- Kaplan, M. (2020). Covid-19: Küresel Salgın Sürecinde Geleneksel ve Tamamlayıcı Tedavi Uygulamaları. *Milli Folklor*, 16(127), 35-45.

- Kim, M. Y., Do Choi, S., & Ryu, A. (2015). Is complementary and alternative therapy effective for women in the climacteric period?. *Journal Of Menopausal Medicine*, 21(1), 28.
- Konakci, G., Uran, B. N. O., & Erkin, O. (2020). In the Turkish News: Coronavirus and "Alternative & complementary" medicine methods. *Complementary Therapies in Medicine*, 53, 102545.
- Moore, T. R., Franks, R. B., & Fox, C. (2017). Review of efficacy of complementary and alternative medicine treatments for menopausal symptoms. *Journal Of Midwifery & Women's Health*, 62(3), 286-297.
- Sönmez, C. I., Başer, D. A., Küçükdağ, H. N., Kayar, O., İdris, A. C. A. R., & Güner, P. D. (2018). Tıp fakültesi öğrencilerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile ilgili bilgi durumlarının ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Konuralp Tıp Dergisi*, 10(3), 276-281.
- Steinberg, J. R., Tschann, J. M., Furgerson, D., & Harper, C. C. (2016). Psychosocial factors and pre-abortion psychological health: The significance of stigma. *Social Science & Medicine*, 150, 67-75.
- Taylor, S., Landry, C. A., Paluszek, M. M., Fergus, T. A., McKay, D., & Asmundson, G. J. (2020). Development and initial validation of the COVID Stress Scales. *Journal of Anxiety Disorders*, 72, 102232.
- UN. Türkiye'de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi (2020). 10 Şubat 2021 tarihinde <https://turkey.un.org/tr/86280-un-women-arastirmasi-COVID-19-sosyoekonomik-acidan-erkekleri-ve-kadinlari-farkli-etkiliyor> adresinden erişildi.
- WHO. Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Vol. 2019, 15 Şubat 2021 tarihinde <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-on-COVID-19-final-report.pdf> adresinden erişildi.